

Balkanlarda Bir Osmanlı Sağlık Müessesesi: Selanik Hamidiye Hastanesi (1904-1912)*

An Ottoman Health Institution in the Balkans: Thessaloniki Hamidiye Hospital (1904-1912)

Ahmet Nizamoğlu¹

¹Dr, Bağımsız Araştırmacı, Tarihçi, <https://orcid.org/0000-0002-2792-3230>

ÖZ

Amaç: Bu çalışmayla 1904 yılında Selanik'te açılan Selanik Hamidiye Hastanesi'nin kuruluşuna giden süreçte bölgedeki hastanelerin genel durumu, hastanenin açılışı, bölgeye etkileri ve faaliyetlerinin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır.

Yöntem: Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden tarama modeli ile doküman analizi kullanılmıştır. Birinci el kaynaklardan veri temini sağlamak amacıyla T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Gallica, İSAM, İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar ile İstanbul Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı II. Abdülhamid Han Fotoğraf Albümleri veri tabanlarından yararlanılmıştır. Araştırma konusuna ve amacına uygun olarak belirlenen anahtar kelimeler ile aramalar yapılmıştır. Bu çalışma Aralık 2024-Ocak 2025 tarihlerinde hazırlanmıştır.

Bulgular: Selanik Hamidiye Hastanesinin açılış sebepleri, hastanenin kadrosu, faaliyetleri ve bölge için önemine ulaşılmıştır. Despite all financial difficulties, the hospital endeavored to meet the sanitary needs of the city of Thessaloniki. Hastanedeki doktor ve cerrahların başarıları sayesinde sadece şehrin değil vilayet için dahi ne derecede önemli olduğu belirlenmiştir. Ayrıca 1904 yılında açılan bir hastanenin çeşitli aşamalardan geçtikten sonra günümüze kadar hangi aşamaları geçerek ayakta kaldığı aktarılmıştır.

Sonuç: Osmanlı Devleti'nin sağlık reformları II. Abdülhamid'in saltanatı sırasında her kademeye yayılmıştır. Bu dönemde koruyucu ve tedavi edici sağlık hizmetlerine verilen önemin bir tezahürü olarak birçok hastane açılmıştır. Bu doğrultuda açılan hastanelerden biri olan Selanik Hamidiye Hastanesi, bölgede önemli bir sağlık kurumu işlevi görmüştür. Burada görev yapan doktor ve cerrahlar her kesimin taktirini kazanacak oldukça başarılı çalışmalar yürütmüştür. Osmanlı idaresi ise bu durum karşısında başarı gösteren doktor ve cerrahla taltif ederek onların şevk ve gayretini arttırmıştır.

Anahtar kelimeler: Osmanlı tıbbı, II. Abdülhamid, Selanik Hamidiye Hastanesi, Sağlık hizmetleri, Balkanlar.

ABSTRACT

Aim: This study aims to examine the general state of hospitals in the region leading to the establishment of the Thessaloniki Hamidiye Hospital, which was opened in 1904 in Thessaloniki, as well as the hospital's inauguration, its impact on the region, and its operations.

Methods: The study utilized qualitative research methods, specifically the survey model and document analysis. To obtain primary source data, resources such as the Ottoman Archives of the Republic of Turkey Presidency State Archives, Gallica, İSAM, Istanbul Metropolitan Municipality Atatürk Library Digital Archives and e-Resources, and the Istanbul University Library and Documentation Department II. Abdülhamid Han Photograph Albums database were employed. Searches were conducted using keywords relevant to the research topic and purpose. This study was prepared between December 2024 and January 2025.

Results: The reasons for the establishment of the Thessaloniki Hamidiye Hospital, its staff, activities, and significance for the region have been identified. Despite all financial difficulties, the hospital strived to meet the sanitary needs of the city of Thessaloniki. Thanks to the successes of the doctors and surgeons at the hospital, its importance was determined not only for the city but also for the province. Furthermore, the stages the hospital, which was established in 1904, went through to remain operational up to the present day have been conveyed.

Conclusion: The health reforms of the Ottoman Empire were widespread during the reign of Sultan Abdülhamid II. As a reflection of the emphasis placed on preventive and therapeutic health services during this period, many hospitals were established. The Thessaloniki Hamidiye Hospital, one of these institutions, served as a significant healthcare facility in the region. The doctors and surgeons working there carried out remarkably successful operations that earned the admiration of all segments of society. In response to their achievements, the Ottoman administration recognized these healthcare professionals, thereby increasing their motivation and efforts.

Keywords: Ottoman medicine, Abdülhamid II, Thessaloniki Hamidiye Hospital, Healthcare services, Balkans.

* Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi 2025;15(2):559-571

DOI: 10.31020/mutfd.1624299

e-ISSN: 1309-8004

Geliş Tarihi – Received: 21.01.2025; Kabul Tarihi- Accepted: 12.03.2025

İletişim- Correspondence Author: Ahmet Nizamoğlu <ahmet.nizamoglu@outlook.com>

Bu derginin içeriği Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License kapsamında lisanslanmıştır.

Giriş

Osmanlı modernleşmesinin süregelen paradigmalarından biri olarak devletin askerî reform hareketlerine hız vermesi birçok kurumda tezahür etmiştir. III. Selim Dönemi'nde oluşturulan modern hastaneler de askerî reformların bir parçası olarak düşünülmüş, bu doğrultuda 1793'te Tophane-i Amire Hastanesi kurulmuş ve sonraki süreçte birçok askerî hastane açılmıştır. Tıphâne-i Âmire'nin 1827'de açılmasıyla başlayan modern tıp eğitimi benzer kaygılarla orduya tabip yetiştirmek amacıyla açılmıştır. Tanzimat'ın ilanından sonra askerî hastanelerin yanı sıra sivil hastaneler de açılmaya başlanmıştır. Nüfusun azalan bir grafik çizmesi, ülkede salgın ve bulaşıcı hastalıkların yoğun olarak görülmesi gibi temel problemler, koruyucu ve tedavi edici sağlık hizmetlerini zorunlu kılmıştır. Edirnekapi Gureba ve Bekar Hastanesi (1837) her ne kadar halk için açılan ilk sivil hastane olsa da sınırlı bir hizmet vermiş olup müesseseseleşmemiştir. Bu nedenle Tanzimat'ın ardından Bezmiâlem Valide Sultan tarafından yaptırılan Bezmiâlem Valide Sultan Vakıf Gureba Hastanesi, 1847 yılında hasta kabul etmeye başlaması, sivil hastaneler açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu hastanede yoksul ve kimsesizler ücretsiz olarak hizmet görmekteydiler. Bundan sonraki süreçte Osmanlı Devleti'nin dört bir yanına "Gureba" adıyla ilk devlet hastaneleri açılmıştır.¹⁻³ Tanzimat'ın ardından tıp ve sağlık alanındaki gelişmeler hız kazanmıştır. II. Abdülhamid Dönemi'ne gelindiğinde ise batı standartlarında tıbbi araştırmalar yapılarak sağlık hizmetlerinin ülke genelinde iyileştirilmesi için yoğun bir çaba sarfedilmiştir. Kamu sağlığı, bulaşıcı hastalıklarla mücadele, aşı çalışmaları, sağlık personelinin yetiştirilmesi ve sağlık müesseselerinin kurulması çalışmaları bir bütün olarak yürütülmüştür. Hastanelerin yaygınlaştırılması da sağlık politikalarının ana hedeflerinden görülerek mevcut hastaneler tamir edilip geliştirildiği gibi, genel kamu hastaneleri olarak adlandırılan gureba hastaneleri, belediye hastaneleri, kurum hastaneleri, askerî hastaneleri, eğitim hastaneleri, tıp dallarına mahsus hastane ve klinikler açılmıştır. Ayrıca bu dönemde gayr-i müslim cemaat hastaneleri, yabancı misyon hastaneleri ve özel hastaneler açılmıştır.^{1,4-7}

Tanzimat Dönemi'nde ilk nüveleri oluşmaya başlayan belediye hastaneleri, II. Abdülhamid Dönemi'nde inşa edilen ve faaliyete geçen 21 hastane ile zirveye çıkmıştır. Bir bölgede belediye hastanesinin açılması için belediye teşkilatına sahip olması gerektiğinden bunların sayısı gureba hastanelerine nispeten azdır. Sarı'nın belirttiği üzere; *"Bazen bir gureba hastanesi belediyeye devredildiğinden ya da belediye tarafından yaptırılan bir hastane gureba hastanesi olarak faaliyet gösterdiğinden aynı hastane değişik kaynaklarda iki ayrı hastane olarak ele alınabilmekte ve böylece karışıklığa sebep olunabilmektedir. Kurumun el değiştirmesinin yanı sıra, bir hastanede hem gureba, hem de belediye hastanesi olarak hizmet verilmesi de aynı hastanenin değişik kaynaklarda "gureba" ya da "belediye" hastanesi olarak farklı anılmasına sebep olmuştur."*⁴ Selanik'te 1904 yılında açılan hastane ise arşiv belgelerinde Selanik Gureba Hastanesi, Selanik Hamidi Hastanesi, Selanik Hamidiye Hastanesi ve II. Meşrutiyet'ten sonra ise Selanik Belediye Hastanesi olarak adlandırılmış olsa da her türlü bütçesi belediye tarafından karşılanmıştır.

Bu araştırma, Selanik Hamidiye Hastanesi'nin kuruluş sürecini, Osmanlı sağlık reformları içindeki yerini ve bölgedeki etkilerini ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Hastanenin açılması, Osmanlı'nın modern sağlık hizmetlerini yaygınlaştırma çabasının bir parçası olup, özellikle II. Abdülhamid Dönemi sağlık politikaları çerçevesinde değerlendirilmiştir. Araştırma, Osmanlı'nın modern tıp uygulamalarına adaptasyonunu ve çok kültürlü bir toplumda sağlık hizmetlerini nasıl şekillendirdiğini anlamak açısından önem taşımaktadır. Ayrıca hastanenin günümüzde de Agios Dimitrios Hastanesi olarak hizmet vermesi, Osmanlı tıp mirasının Balkanlar'daki sürekliliğini göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Gereç ve yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden tarama modeli ile doküman analizi kullanılmıştır. Birinci el kaynaklardan veri temini sağlamak amacıyla T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi veri tabanından yararlanılmıştır. Araştırmanın konusuna uygun olarak belirlenen anahtar kelimeler ile

aramalar yapılarak ulaşılan belgeler sistematik olarak incelenmiş ve bu belgeler Osmanlı Türkçesinden Latin harflerine transkript edilerek analizi yapılmıştır. İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) veri tabanından Selanik Vilayeti Salnamesinin, Hicri 1320, 1322, 1324, 1325 yılına ait sayılarında çalışma konusuyla alakalı kısımlardan veri temini sağlanmıştır. Gallica ve İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklardan döneme ait süreli yayınlara ulaşılmıştır. İstanbul Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı II. Abdülhamid Han Fotoğraf Albümleri veri tabanından ise Selanik Hamidiye Hastanesi ile alakalı görseller temin edilmiştir. Ayrıca konu ile alakalı telif-tetkik eserler kullanılmıştır. Bulgular ve tartışma aynı başlık altında yazılmıştır. Bu çalışma Aralık 2024-Ocak 2025 tarihlerinde hazırlanmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Selanik Vilayetindeki Hastaneler

Tanzimat Dönemi'nde askeri, idari, hukuki, siyasi, eğitim ve sağlık başta olmak üzere önemli modernleşme faaliyetleri görülmektedir. Tanzimat'ın ilanının hemen ardından merkezîyetçiliğin güçlendirilmesi tezahürü neticesinde 1864 yılında Vilayet Nizamnamesi ile taşra idaresinde düzenlemeler yapılmıştır. Uygulamada görülen eksiklikler dikkate alınarak 1871 İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi doğrultusunda, Rumeli'de 10 vilayet ve 44 sancaktan oluşan bir idarî mekanizma oluşturulmuştur. Selanik Vilayeti ise Rumeli'nin önemli vilayetlerinden birisi haline gelmiştir.⁸ Selanik Vilayeti, Selanik Sancağı, Drama Sancağı, Serez Sancağı ve Taşoz Sancağından oluşmaktaydı. Selanik Vilayetine, II. Abdülhamid Dönemi'nde idarî, askerî, eğitim ve sağlık hizmetlerine yönelik birçok kamu binası inşa edilmiştir.⁹

Tanzimat Dönemi'nde açılan Selanik Askerî Hastane'nin içerisine kimsesiz ve yoksullar için Gureba Hastanesi kısmı oluşturulmuştur. Bu kısmın yatak kapasitesi II. Abdülhamid Dönemi'nde artırılmıştır.^{10,11} 93 Harbi sırasında bölgede seyyar askerî hastaneler oluşturulmuştur.¹² 1887'de ise Selanik'te muntazam surette bir Askerî Hastane açılmıştır.¹³ Bu yıllarda Selanik Kaza nüfusunun 100.000'e, Selanik Vilayet nüfusunun ise 1.000.000'a ulaştığı bilinmektedir.¹⁴ XIX. yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde, salgın ve bulaşıcı hastalıkların yayılımının artmasına, nüfusun yoğunluğu, tren yolu hatları ve dış dünya ile gerçekleştirilen ticaret gibi etkenler neden olmuştur. Selanik Vilayetinde başta kolera ve çiçek olmak üzere veba, humma, frengi, difteri, sıtma, kızıl, kızamık vb. birçok hastalık görülmüştür. 1889'da askeri ve sivil doktorlardan oluşan bir komite hijyen kuralları üzerine raporlar hazırlanmış ve halkın bilinçlenmesini sağlayan faaliyetlerde bulunulmuştur. Kısa süre içerisinde bölgede kordon ve karantina uygulamaları, tahaffuzhaneler oluşturulması, sağlık memuru ve tıbbi malzeme tedariki, aşı faaliyetleri ve hastane tesis edilmesi gibi birçok önlem alınmıştır. Böylelikle bölgede hem koruyucu hem de tedavi edici sağlık hizmetlerinin verilmesine önem gösterilmiştir.^{15,16}

XX. yüzyılın hemen başında Selanik'teki Askerî Hastane'nin içerisinde yer alan ve askerî tabipler tarafından idare edilen Gureba Hastanesi'nin kapasitesi, 75 erkek ve 25 kadına mahsus olmak üzere 100 yatağa çıkarılmıştır. Bu kısım için belediyeden yıllık 190.000 kuruş tahsisat ayrılmıştır. Ayrıca merkez vilayete bağlı kazaların sıhhi durumunu teftiş etmek amacıyla istihdam edilen 2.000 kuruş maaşlı bir sıhhiye müfettişinin yanı sıra beş tabip, tanzifat müfettişi iki tabip, bir kimyager, üç ebe ve bir baytar bulunmakta olup sıhhi tedbirler için toplamda 358.280 kuruşluk bir ödenek sarf edilmiştir. Gureba Hastanesi bu yıllarda yetersiz görüldüğünden yeni bir hastane yapımına başlanmıştır.¹⁷

Selanik Vilayetine bağlı sancak ve kazalarda da küçük çaplı birçok hastane bulunmaktaydı. Kesendire Kazasına bağlı Ezvor köyünde maden şirketi tarafından işçiler için iki yataklı bir hastane kurulmuş olup, parası şirket tarafından karşılanan 1.200 kuruş maaşlı bir tabip çalışmaktaydı. Karaferye Kazasına bağlı Ağustos Nahiyesinde, 2.500 kuruşluk masrafı Rumlar tarafından karşılanan üç yataklı bir Gureba Hastanesi bulunmaktaydı. Serez'de de yine Rumlar tarafından idare olunan 42 yataklı bir hastane mevcuttu. Bu

hastanenin yıllık gideri 80.000 kuruş olup hastane kadrosunda tabip, eczacı, memur, tımarcı ve müstahdem bulunmaktaydı. Ayrıca Serez’de bir de muntazam surette teşekkül etmiş bir askerî hastane mevcuttu. Kavala Kasabasında 40 yataktan oluşan bir Gureba Hastanesi mevcut olup, hastanede tabip, eczacı, katip, aşçı, bulaşıkçı ve hademe bulunmaktaydı ve belediye tarafından yıllık 85.100 kuruş tahsisat ayrılmaktaydı. Drama’da ise belediye tarafından idare olunan 24 yataklı hastanenin ise yıllık 30.000 kuruş masrafı bulunmaktaydı. Ayrıca kaza merkezlerinde birçok sabit ve seyyar askerî hastane bulunmaktaydı.¹⁸ Selanik’te yabancı ve gayrimüslimlere ait birçok hastane bulunmaktaydı: Fransız Hastanesi (1865), Yunan cemaatine ait Theageneion Hastanesi (1892), Marguerita İtalyan Hastanesi (1894), Musevi Hirsch Hastanesi (1907), Rus Hastanesi (1907).^{19,20}

Selanik Hamidiye Hastanesi

Selanik’teki nüfusun hızla artışı, mevcut hastanelerin ihtiyacı karşılayamaması, salgın ve bulaşıcı hastalıklardaki artış nedeniyle başta “fukara-i hastagan” olmak üzere bölgenin ihtiyacının karşılanması için bir hastane kurulmasına karar verilmiştir. Selanik Hamidiye Hastanesi 1902-1903 yılları arasında, şehrin kuzeydoğunda Şeyhsuyu Dağları eteğinde 54 dönümlük bir arazi üzerinde inşa edilmeye başlanmış olup 1904 yılında yapımı tamamlanmıştır.^{21,22} Hastanenin açılışının II. Abdülhamid’in tahta çıkışının 28. Cülûs-ı Hümayununa denk getirilerek padişahın onuruna “Hamidiye” ismi verilmesi kararlaştırılmıştır.^{23,24}

Şekil 1. Selanik Hamidiye Hastanesi’nin Açılış Merasimi*²⁵

Selanik Hamidiye Hastanesi, 1 Eylül 1904’te görkemli bir resmî törenle açılmıştır (**Şekil 1**). Hastane binası Osmanlı bayrakları ile donatılarak ön tarafındaki avluda neredeyse her kesimden isimler hazır

* Resmin üzerinde şu ifadeler yer almaktadır: Cülûs-ı hümayûn-ı meymenet-makrûn-ı hazret-i hilâfetpenâhi azamiye şeref-müsadif 19 Ağustos 1320 yevm-i mesudunda teyemmünen resm-i küşâdı icra kılınan ve nâm-ı nâmi-i hazret-i şehriyariye mensubiyetle iktisab-ı şeref eyleyen "Hamidi" Selanik Hastanesi’nin esna-yı yevm-i küşadında ahz olunmuştur.

bulunmaktaydı: Selanik Valisi Hasan Fehmi Paşa, Belediye Reisi Hulusi Bey, Mareşal Hayri Paşa ve sivil ve askeri devlet erkânı, avcı taburları, jandarma bölükleri, polisler, belediye çalışanları, tıp heyeti, yabancı subaylar, Musevi ve Ortodoks cemaatlerinin ruhani liderleri, bölgenin önde gelen tüccarları ve sivil halk. Hastanenin merdivenlerinde müderris Kerim Efendi tarafından bir dua okunmuştur. Daha sonrasında askerî orkestra tarafından resmî selam müziğini çaldıktan sonra kalabalıktan üç kere “Padişahım Çok Yaşa” nidaları yükselmiştir. Belediye Reisi Hulusi Bey tarafından Vali Hasan Fehmi Paşa’ya kırmızı ve yeşil kurdelelerle bağlı olan kapının altın yıldızlı bir anahtarı takdim edilmiş olup vali tarafından kapı açılarak kalabalık içeriye girmiştir. Hastanenin üst katına çıkan merdivenin önünde Hulusi Bey adına muhasebecisi Hafız Efendi tarafından bir konuşma yapılmıştır. Konuşma içeriğinde; hastanenin ortaya çıkma sürecinde harcanan çabalardan ve bu başarının öneminden bahsedilerek, başta Hasan Fehmi Paşa olmak üzere emeği geçen çeşitli kişilere teşekkür edilmiştir. Daha sonra Hasan Fehmi Paşa söz alarak hastanede tedavi görecekt tüm hastaların, din ayrımı yapılmaksızın kardeşçe muamele göreceğini vurgulamıştır. Ayrıca hastaneyi insanların birbirine yakınlaşmasına hizmet eden ortak bir mekân olarak da değerlendirmiştir. Hasan Fehmi Paşa, başta Belediye Başkanı Hulusi Bey ve bu eserin ortaya çıkmasına katkı sağlayan herkese teşekkürlerini aktarmıştır. Davetlilere şekerlemeler ve şerbetler ikram edilmesinin ardından açılış töreni sona ermiştir.^{26,27}

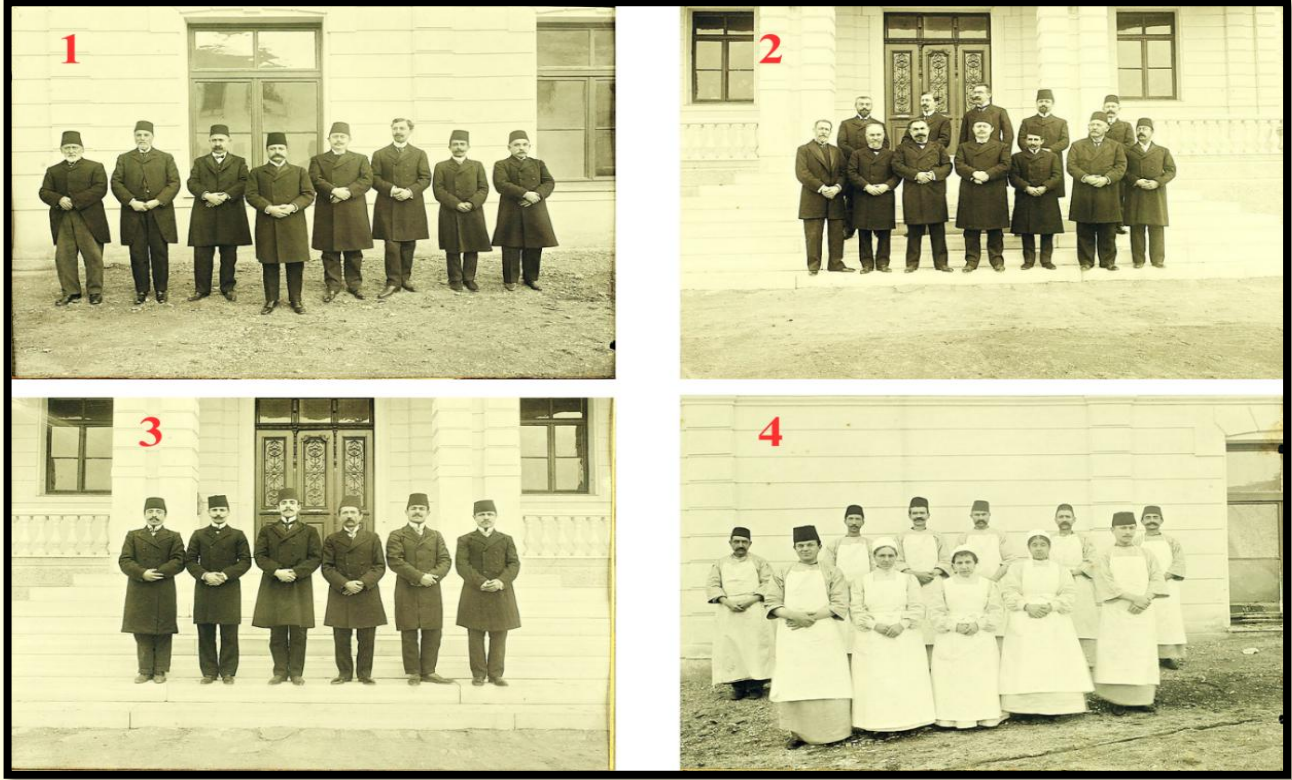
Selanik Hamidiye Hastanesi’nin yapımına katkıda bulunan ve inşaat komisyonu şu isimlerden oluşmaktaydı:²⁸

- Vali Hasan Fehmi Paşa (Başkan),
- Hulusi Bey (Başkan Yardımcısı),
- Hüseyin Paşa (Üye),
- Mehmed Çapacı ve İbrahim Efendi (İdare Meclisi Üyeleri),
- Rıza Servet Bey (Sağlık Müfettişi),
- Tevfik Bey, Ahmed Çapancı, Mösyö Assael, Stephan Dati, Nahama Mallah (Belediye Üyeleri),
- Mösyö Cuypers (Su Şirketi Müdürü),
- Dr. M. Misrachi, Mösyö Menexes (Baş Mühendis), Yermolenski (Yardımcı Mühendis) ve Péonidès (Mühendis).

Şekil 2. Selanik Hamidiye Hastanesinin Farklı Cephelerden Görünüşü²⁵

Hastanenin inşa edilmesinde (**Şekil 2**) iyi hizmet gösteren isimlerden Hastane Müdürü Rifat Efendi “mütemayız”, Belediye Başkanlığı Hafız İzzet Efendi “saniye”, Belediye Muhasebe Kâtibi Hafız Mustafa, Sermühendis Menexes ve Belediye Başkomiseri Bekir Efendi “salise” unvanları verilerek ile taltif edilmişlerdir.^{29,30}

Şekil 3. Selanik Hamidiye Hastanesi Kadrosu; 1) Heyet-i İdare, 2) Doktorlar, 3) Eczacılar, 4) Hastabakıcı Hademeler²⁵

Tablo 1. Hastane İdare Heyeti ve Tıbbi Konsey²⁸ (**Şekil 3**)

Hastane İdare Heyeti	Tıbbi Konsey
Hulusi Bey (Başkan), Rifat Efendi (Hastane Müdürü), İbrahim Efendi, Tefik Bey, Rıza Servet Bey, Hulusi Efendi, Dr. Rifat, Stephan Dati, Dr. Ekonomos ve Isaac Florentie (Üyeler).	3 Belediye Doktoru Dr. Rifat Efendi, Dr. Misrachi, Dr. Zanas, Dr. Ekonomos, Dr. Alfieri, Dr. Papasoglu, Dr. Zadok.

Hastane açıldığında rahibelerin de görevlendirileceği konusunda bazı haberler mevcuttu. Ancak Hastane İdare Heyeti, işlerin belirli bir düzene sokulmasına kadar olan süreçte en azından ilk yıl, müdürden hizmetliye kadar tüm personel için yıllık anlaşmadan kaçınılarak aylık sözleşmenin yapılmasına karar vermiştir. Rahibelerin yıllık sözleşmede ısrar etmesi nedeniyle bu durumdan vazgeçilmiştir.²⁸

Hastane komisyonu burada tedavi görecekt hastaların modern bir tedavi hizmeti alabilmeleri amacıyla tıbbi alet ve ekipman sipariş etmiştir. Cerrahi aletler Paris'teki A. Cloin firmasından, tıbbi elektrik cihazları ise yine Paris'teki Charles Chardin'den temin edilmiştir. Cerrahi alet, ilaç ve çeşitli tıbbi ekipmanları içeren 27 kutu, hastanenin açıldığı hafta gelmiştir. Ayrıca bir hafta içerisinde yine benzer sayıda bir teslimat yapılacağı belirtilmiştir. Bu tıbbi gelişmelerin yanı sıra ana binadan ayrı olarak hastanenin avlusuna bulaşıcı hastalıklara yönelik bir kulübe inşasına karar verilmiştir. Banyosu ve hemşire odası olacak bu kulübe, ahşaptan inşa edilerek dezenfeksiyonu kolaylıkla yapılacağı gibi gerektiğinde de ortadan kaldırılabilir.²⁸ Eylül ayı içerisinde hastanede her türlü araç ve gerecin bulunduğu mükemmel bir laboratuvar kurulmuştur. Böylece

Askerî Hastanenin laboratuvarına duyulan ihtiyaç ortadan kalkarak analizlerin Selanik Hamidiye Hastanesi laboratuvarında yapılması kararlaştırılmıştır.³¹ Hastane için gerekli her türlü ilaç, tıbbi malzeme, cerrahi alet vb. ürünler gümrük vergisinden muaf tutulmuştur.³²

Şekil 4. Selanik Hamidiye Hastanesi Ameliyathaneler, Tedavihane ve Hususi Hasta Odası²⁵

Selanik Hamidiye Hastanesi'nin giderleri belediye tarafından karşılanmakta olup yıllık 3.500 liralık (350.000 kuruş) masrafı bulunmaktaydı. Hastanede yoksul ve fakirler ücretsiz tedavi olurken zengin ve varlıklı kişilerin ücret karşılığı tedavi olacakları hususi ve muntazam daireler bulunmaktaydı (Şekil 4).³³ Ancak hastanede 300 yatak kapasitesi olmasına rağmen yalnızca 100 hasta kabul edilebilmekteydi. Bunun temel nedeni, her bir yatağın yıllık 25 lira masraf gerektirmesi ve toplam 7.500 liralık bir masrafa yol açması nedeniyle belediye gelirlerinin bu masrafı karşılayamamasıdır. Rumeli Vilâyet-i Şahanesi Müfettişi Hüseyin Hilmi Paşa, 5 Mart 1905'te Mabeyn-i Hümayun'a yolladığı bir yazıda şehrin nüfusunun bu yıllarda 150.000'i aşmış olduğunu, hastane şehirdeki yoksulların bile ihtiyacını karşılamadığını bunun yanı sıra vilayetin çeşitli yerlerinden gelen birçok hastanın da bulunduğunu belirterek hastanenin yatak kapasitesinin 300'e çıkarılmasının zorunlu olduğu vurgulamıştır. Belediye ise Selanik gümrüğüne ithal ve ihraç edilen her ticari maldan cüzi bir ücret alınması, kömür, hububat ve hayvanlar üzerinden belirli miktarda ek gelir sağlanması ve bölgedeki işçilerin geçiş ve yol ücretlerinden alınan nakit ödemelerin yarısının belediyeye bırakılarak hastane masraflarına tahsis edilmesini önermiştir. Meclis-i Vükela durumu değerlendirdiğinde bölgedeki siyasi konjonktür nedeniyle mevcut gümrük vergilerine ek olarak yeni bir vergi alınması veya zam yapılması uygun görülmemiş, geçiş ve yol ücretlerinden alınan bedelin yarısının belediyeye aktarılmasının ise başka bölgeler için örnek teşkil edeceği düşünüldüğüne reddedilmiştir. Ancak hastanenin masrafları göz önüne alındığında mali bir kaynağa ihtiyaç duyduğu kabul edilerek, bu bağlamda halkı zor durumda bırakmayacak ve bölgenin iktisadi şartlarına zarar vermeyecek şekilde belediye vergisine cüzi bir zam yapılmasına veya bazı maaşların düşürülerek kaynakların hastane için harcanmasının daha uygun olacağı belirtilmiştir.

Mevcut şartlar değerlendirildiğinde ise tüm gelirleri hastaneye ayrılmak üzere bir piyango düzenlenerek 2.000 liralık bir gelir elde edilebileceği belirtilmişse de bu durum âtil kalmıştır.³⁴

Şekil 5. Selanik Hamidiye Hastanesi Hasta Odaları²⁵

Selanik Hamidiye Hastanesi, bütün maddi sıkıntılara rağmen uzman doktor kadrosuyla bölgede önemli bir ihtiyacı karşılamaktaydı. Sadece Selanik şehrinde değil vilayetin çeşitli bölgelerinden yaralıları burada tedavi görmekteydi hatta yaralıların nakliye ücretleri de belediye tarafından karşılanmaktaydı (**Şekil 5**). Hastane tedavi hizmetlerinin yanı sıra laboratuvarının da oldukça iyi bir durumda olması sebebiyle zaman zaman adli tıp konularında da hizmet vermektedir. Örneğin Nisan 1905 yılındaki bir vakada Florina kazasına bağlı Şite köyünün Hristiyan ahalisinden yedi kişinin bir suç delilinden dolayı yargılanmaksızın 2 yıldır Manastır'da tutuklu bulunduğu ve hatta bu kişilerden üçünün tutukluluk sırasında vefat ettiğinden bu konu hakkında şikâyetle bulunulmuştur. Yapılan incelemede davaya yönelik belgelerin mahkemeye gönderildiği, kıyafetlerdeki kan lekelerinin analiz edilmesine karar verildiği ancak tahlil yapılmadığı anlaşılmıştır. Adliye Nazırı bu durumu hukuken kabul edilemez bir durum olarak nitelendirmiştir. Yapılan değerlendirmede Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin kimyahanesindeki iş yoğunluğunu ve Rumeli Vilayeti Müfettişi Umumiliği'nin önerisini dikkate alan Adliye Nazırı bölgeye ait analizlerin Selanik Hamidiye Hastanesi laboratuvarında yapılmasının uygun olacağına karar vermiştir (**Şekil 6**). Selanik Hamidiye Hastanesi tıbbi ve sağlık hizmetleri bakımından önemli bir noktada görüldüğünden şehir merkezinde bir belediye eczanesi bulunmaması bir problem teşkil etmekteydi. Ayrıca Askerî Hastane'nin şehirden uzak bir konumda bulunması acil durumlarda ilaçların bu hastaneden teminini zorlaştırmaktaydı. Bu doğrultuda bir Belediye Eczanesi açılarak Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şahane mezunlarından Mehmed Rifat Efendi, Selanik Hamidiye Hastanesi eczacılığına görevlendirilmiştir (**Şekil 6**).³⁵

Şekil 6. Selanik Hamidiye Hastanesi Kimyahane ve Eczane²⁵

Selanik Hamidiye Hastanesi'nde önemli tıbbi operasyonlar yürütülmekteydi. Gevgili Bölüğü Kumandanı Kazım Efendi, Eylül 1905'te Bulgar çetesiyle girilen bir çatışmada ayağından ağır yaralanmış ve ayağını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Doktorların başarılı müdahaleleri sonucunda Kazım Efendi'nin ayağı tamamen iyileşerek eski sağlığına kavuşmuştur. Kazım Efendi, üst makamlara müracaat ederek Sıhhiye Müfettişi Dr. Rıza, Cerrah Economos ve Dr. Savanika'nın, hastanede kendisine verdikleri hizmetten dolayı maddi olarak teşekkür edememekten duyduğu üzüntüyü dile getirerek bu isimlere resmî makamlar tarafından bir teşekkür mektubu gönderilmesini talep etmiştir. Bu doğrultuda Rumeli Vilâyet-i Şahanesi Müfettişi Hüseyin Hilmi Paşa, Rıza Bey'e bir teşekkür mektubu göndererek doktorların çalışmaları taktirle karşılanmıştır.^{36,37} Hastane doktorlarının iyi hizmetleri Osmanlı makamları tarafından taktirle karşılanmış olup çalışma ve gayretlerinin birer nişanesi olarak taltif edilmelerine özen gösterilmiştir. Bu doğrultuda eylül ayında Sertabib Rifat Efendi'ye 2. Rütbeden Mecidi Nişanı, Cerrah Economos, Göz Hastalıkları uzmanı Alfieri, Dr. Zanna ve Dr. Papasoğlu'na ise 3. Rütbeden Osmani Nişanı verilmiştir. Rifat Efendi kısa bir süre içerisinde ayrıca 2. Rütbeden Osmani Nişanı ile taltif edilmiştir.^{38,39}

Şekil 7. Selanik Hamidiye Hastanesinde Ameliyat²⁵

Selanik Hapishanesinin hastanesinin yetersiz olması sebebiyle birçok mahkûm özellikle de ağır hastalığı olanlar doktor raporları doğrultusunda tedavi için Selanik Hamidiye Hastanesi'ne nakledilmekteydi. İlerleyen dönemde hastane içerisinde mahkûmlar için dahi, bir kısım ayrılmıştır.⁴⁰ Ayrıca hastanenin yetkin kadrosu nedeniyle birçok devlet memuru ücretsiz tedavi ve ameliyat için başvurmaktaydı. Özellikle de cerrah Economos, Dr. Rıza Bey ve Savarica Efendi yaptıkları ameliyatlara Selanik halkının güvenini kazanmıştır (**Şekil 7**). Hatta cerrah Economos Efendi, Osmanlı tarafından taltif edilmesinin yanı sıra Yunan Hükûmeti tarafından da 3. Rütbeden Order of the Redeemer (Kurtarıcı Nişanı) ile ödüllendirilmiştir.^{41,42}

Selanik Hamidiye Hastanesi Müdürü Rifat Efendi'nin Şubat 1908'de vefatı üzerine, hastaneye müdür olmak için birçok başvuru yapılmışsa da bu göreve Ticaret Mektebi Müdürü olan Mithat Bey atanmıştır.^{43,44} 23 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanından sonra, Selanik Hamidiye Hastanesi aynı şekilde sağlık hizmeti sunmaya devam etmiştir. Ancak II. Abdülhamid'in tahtan indirilmesinin ardından hastanenin isminin devr-i sabıkı andırması nedeniyle ismi de Selanik Belediye Hastanesi olarak değiştirilmiştir. Bu dönemde de hastane için en büyük sorun yine hastaneye gelir sağlamak olmuştur. 1910 yılında yapılan değerlendirmelerde hastaneye Maarif-i Umumiye bütçesinden 1.500 lira tahsisat ayrılması planlanmışsa da bir netice elde edilememiştir. Bunun üzerine daha Selanik Belediye Hastanesi için daha önceleri planlanan ancak bir türlü faaliyete geçirilemeyen piyango'nun yapılması amacıyla 1911'de Selanik Mebusu Emanuel Karasu konuyu gündeme getirmişse de buradan da bir sonuç sağlanamamıştır. Vilayet Umumi Meclisi tüm bu gelişmeler üzerine hastanenin giderlerinin sağlanabilmesi amacıyla tiyatro, sinematograf vb. eğlence yerlerinin giriş biletlerinden cüzi bir kesinti yapılarak bu miktarın hastaneye tahsis edilmesi gerektiği yönünde görüş bildirmiştir. Ancak Şura-yı Devlet Maliye, Nafia ve Maarif Dairesi herhangi bir kanun veya nizama dayanmaksızın yeni bir vergi alınmasının veya kesinti yapılmasının mümkün olamayacağını beyan etmiştir. Dairenin görüşü, söz konusu eğlence yerlerinin sahipleriyle görüşülüp uzlaşarak onların rızası doğrultusunda giriş biletlerinin fiyatlarının arttırılmasıyla elde edilen fazla gelirin işletme sahipleri tarafından hastaneye bağışlanması olmuştur. Hastane tüm bu maddi sıkıntılara rağmen önemli bir tedavi merkezi

olarak çalışmalarını sürdürmekteydi, hatta hastane doktorları tarafından yabancı dildeki bazı tıp kitapları tercüme edilmiştir.⁴⁵

Balkan Savaşları sırasında 8 Kasım 1912’de Selanik’in Yunanistan’a teslim edilmesinin ardından Selanik Belediye Hastanesi, Selanik Helen Belediye Hastanesi olarak Makedonya Merkez İdaresi tarafından atanan bir idari kurul olan ve başında belediye başkanının bulunduğu Adelfato tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Hastanede radyoloji laboratuvarı, patoloji, göz hastalıkları bölümleri ile tüberküloz kliniği kurulmuş ve birçok ek klinik açılarak yatak kapasitesi de 200’e çıkarılmıştır. Hastanede 1936’da büyük bir yangın çıkmış ve ağır hasar görmüştür. II. Dünya Savaşı sırasında kısmen de olsa işlerliğini koruyan hastane, 1949’da yanlışlıkla bombalanması sonucu yine hasar almıştır. Kamu hukuku kapsamında 1971 yılında devletin mülkiyetine geçen hastaneye, Saint Dimitrios’a ithafen Agios Dimitrios Hastanesi ismi verilmiştir. Hastanenin fiziki şartlarını iyileştirmek, yeni bölüm ve laboratuvarlar açmak amacıyla eklemeler yapılmıştır. Ayrıca arazi üzerine düzenli bir şekilde birçok bina inşa edilmiştir. Hastane 2025 yılı itibarıyla hala işlerliğini korumakta olup her yaşta hasta için birçok alanda önleyici ve iyileştirici tedavi hizmetleri sunmaktadır (Şekil 8).²¹

Şekil 8. Agios Dimitrios Hastanesi, Günümüzde⁴⁶

Sonuç

Osmanlı Devleti’nde XIX. yüzyılda tıp ve sağlık alanında meydana gelen gelişmeler ve modernleşme faaliyetleri Tanzimat’ın ardından hız kazanmıştır. II. Abdülhamid Dönemi’ne gelindiğinde ise sağlık reformları her kademeye yayılmıştır. Bu dönemde koruyucu ve tedavi edici sağlık hizmetlerine verilen önemin bir tezahürü olarak birçok hastane açılmıştır. Bu doğrultuda açılan hastanelerden biri olan Selanik Hamidiye Hastanesi, bölgede önemli bir sağlık kurumu işlevi görmüştür. Tıbbi ve cerrahi donanım açısından modern bir hastane olarak değerlendirilebilir. Ayrıca hastanenin bölgede adli tıp çalışmaları yürütmesiyle İstanbul’daki iş yoğunluğunun azaltılarak davaların daha kısa sürmesinin amaçlanması, hastanenin bölge misyonu açısından öneminin bir göstergesidir. Burada görev yapan doktor ve cerrah başta olmak üzere, hastane personellerinin tamamı her kesimin taktirini kazanacak oldukça başarılı çalışmalar yürütmüştür.

Osmanlı idaresi ise bu durum karşısında başarı gösteren doktor ve cerrahları taltif ederek onların şevk ve gayretini artırmaya özen göstermiştir.

Madalyonun diğer tarafına bakıldığında ise Selanik Belediye Hastanesi açıldığı günden itibaren bütçe sıkıntısı çekmiştir. Hastanenin bütçesinin belediye tarafından karşılanması, bütçe konusunda mahalli idare ile merkezi idarenin ortak bir konsensusa varamamasına sebep olmuştur. Belediye ve vilayet yaşanan bu bütçe sıkıntılarını merkeze düzenli olarak bildirmesine rağmen herhangi bir sonuç alınamaması nedeniyle hastane, kapasitesinin 1/3 oranında hasta kabul edebilmiştir. Şunu da belirtmek gerekir ki hastanenin açıldığı ve çalışmalarını yürüttüğü yıllarda hem Selanik Vilayeti hem de Balkanlar büyük bir sosyal, siyasi ve iktisadi bunalım içerisindeydi. Makedonya sorunu çerçevesinde Avrupalı devletlerin bölgeye olan müdahalesi neticesinde Osmanlı Devleti'nin idari ve mali vaziyetinin zor bir durumda kalması, bölgedeki müesseseyi derinden etkilemiştir.

Nihayetinde II. Abdülhamid Dönemi'nde açılan Selanik Hamidiye Hastanesi, Osmanlı'nın son dönem sağlık müesseseleri içerisinde önemli bir yere sahiptir. Selanik'te Osmanlı izlerini barından bir yapı olarak hastane, tarihsel süreç içerisinde birçok farklı aşamalardan geçmiş olsa da günümüzde hala işlerliğini korumaktadır.

Bilgi

Yazar herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan ederler.

Kaynaklar

1. Yıldırım N. İstanbul'un Sağlık Tarihi. İstanbul Üniversitesi; 2010.
2. Kurt B. Osmanlı Doğu sınırında Kamu Sağlığı ve Siyaset: 19. Yüzyıl Bağdad'ında Hastaneler. In: Kurt B, Yaşayanlar İ, eds. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Salgın Hastalıklar ve Kamu Sağlığı. Tarih Vakfı Yurt Yayınları; 2023:143-168.
3. Atasoy S. Türkiye'deki Geç Dönem Osmanlı Hastane Binaları (1827-1923). Doktora Tezi. Pamukkale Üniversitesi; 2022.
4. Sarı N. Abdülhamid Devrinde Kurulan ve Geliştirilen Hastanelere Giriş. In: Sarı N, İzgöer AZ, Tuğ R, eds. Başbakanlık Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında II. Abdülhamid Devri'nde Kurulan ve Geliştirilen Hastaneler. Nobel Tıp Kitapevleri; 2014:1-119.
5. Eraslan C. Sultan II. Abdülhamid ve Sağlık. In: Eraslan C, ed. Fotoğraflarla Sultan II. Abdülhamid Dönemi Sağlık Müesseseleri: Hastaneler. Üsküdar Belediyesi; 2018:13-25.
6. Akpınar D, Erhan E. Türkiye'de Bakteriyoloji Alanında Gelişmeler (1876-1938). Kutlu Yayınevi; 2020.
7. Köken AH, Nizamoğlu A. Tanzimat'tan Cumhuriyet'in Kuruluşuna Kadar Osmanlı Sağlık Mevzuatına Genel Bir Bakış (1839-1922). Türkiye Klinikleri Journal of Medical Ethics-Law and History 2025;33(1):23-37.
8. Ortaylı İ. Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahallî İdareleri (1840-1880). Türk Tarih Kurumu Yayınları; 2020.
9. Özbek Y. Tanzimat Sonrasında Selanik'in Gelişimi ve İdadi Mektebi. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi 2023;40(2):123-151.
10. Selânik Vilâyeti Salnâmesi, Hicri 1303.
11. Özbay K. Türk Asker Hekimliği Tarihi ve Asker Hastaneleri, C. III, II. Kitap. Yörük Basımevi; 1981.
12. Yurdakul ES. 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşında (93 Harbi) Askeri Sağlık Hizmetleri. Sağlık Bilimleri Üniversitesi; 2020.
13. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Y.MTV. 21/147; Y.MTV. 29/68.
14. Selânik Vilâyeti Salnâmesi, Hicri 1312.
15. Köseoğlu M, Kaya R. Selanik'te Görülen Salgın Hastalıklar ve Bu Hastalıklarla Mücadele Yöntemleri (1875-1913). Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi 2020;7(4):2811-2853.
16. Anastassiadou M. Tanzimat Çağında Bir Osmanlı Şehri Selanik (1830-1912). Tarih Vakfı Yurt Yayınları; 2017.
17. Selânik Vilâyeti Salnâmesi, Hicri 1320.
18. Selânik Vilâyeti Salnâmesi, Hicri 1320, 1322, 1324, 1325.
19. Veinstein G. Selânik 1850-1918. İletişim Yayınları; 2001.
20. Varela E. Santé et médicament dans la ville de Thessaloniki byzantine et ottomane. Osmanlı Bilimi Araştırmaları 2005;VI(2):183-199.
21. Michaleas SN, Tsoucalas G, Sgantzios M, Androutsos G, Karamanou M. Hospital Agios Dimitrios: The General Public Hospital of Thessaloniki. Cureus 2022;14(6):1-7.
22. Selânik Vilâyeti Salnâmesi, Hicri 1322.
23. Asır, 9 Ağustos 1320 / 22 Ağustos 1904.
24. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İ.HUS. 120/12; BEO. 2394/179479.
25. İstanbul Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı, II. Abdülhamid Han Fotoğraf Albümleri.

26. Asır, 23 Ağustos 1320 / 5 Eylül 1904.
27. Journal de Salonique, 5 Septembre 1904 / 5 Eylül 1904.
28. Journal de Salonique, 8 Septembre 1904 / 8 Eylül 1904.
29. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İ.TAL. 367/51.
30. Journal de Salonique, 27 Juillet 1905 / 27 Temmuz 1905.
31. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, BEO. 2421/181542.
32. Journal de Salonique, 1 Mai 1905 / 1 Mayıs 1905.
33. Selânik Vilâyeti Salnâmesi, Hicri 1324.
34. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Y.PRK.MK. 20/108; TFR.I.A. 23/2291; MV. 111/19; BEO. 2542/190618; ŞD. 2073/29; BEO. 2732/402836.
35. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, TFR.I.SL. 68/6724; BEO. 2588/194064; DH.MKT. 990/8.
36. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, TFR.I.M. 8/797.
37. Journal de Salonique, 12 Octobre 1905 / 12 Ekim 1905.
38. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İ.TAL. 366/9; İ.TAL. 424/63.
39. Journal de Salonique, 25 Semtembre 1905 / 25 Eylül 1905.
40. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, TFR.I.ŞKT. 98/9738; TFR.I.SL 133/13282; ML.EEM. 942/19.
41. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, ZB. 451/110; TFR.I.ŞKT. 133/13248; İ.TAL. 455/31; DH.MKT. 1277/31; BEO. 3381/253560.
42. Journal de Salonique, 25 Mars 1907 / 25 Mart 1907.
43. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, TFR.I.ŞKT. 141/14081; TFR.I.M. 21/2036.
44. Journal de Salonique, 20 Fevrier 1908 / 20 Şubat 1908.
45. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, BEO. 3723/279183; BEO. 3723/279183; DH.İD. 47/13; ŞD. 3080/24; ŞD. 2071/5; ŞD. 2073/29; ŞD. 2070/31; BEO. 3908/293074.
46. thessarchitecture. <https://thessarchitecture.wordpress.com/2020/11/10/>.